

Debatanmeldelse

Nationalromantik i ny indpakning?

| JEANETTE VARBERG: *Viking. Ran, ild og sværd*, Gyldendal, København 2019, 576 s., 359,95 kr.

Det skal med det samme bemærkes, at denne anmeldelse udkommer uhensigtsmæssigt lang tid efter bogens udgivelse. Forhold uden for denne anmelders kontrol har imidlertid gjort, at anmeldelsen først kan bringes nu. Man kan endvidere diskutere, om Varbergs bog, der har et formidlende populærvidenskabeligt tilsnit, burde anmeldes i et videnskabeligt tidsskrift som *Historisk Tidsskrift*. Men da forfatteren indtager en fremtrædende rolle som forsker og museumsinspektør på Nationalmuseet, og da bogen er forsynet med et noteapparat, har redaktionen ment, at det er væsentligt at få anmeldt værket.¹

Viking. Ran, ild og sværd er et mammutværk om vikingetiden og ikke mindst om de skandinaver, der udførte togterne. Varberg skriver tidligt i værket, at viking reelt betyder „søkriger eller pirat“ (s. 16), men fastholder den term for skandinaverne, fordi bogen, som titlen også indikerer, entydigt fokuserer på røveri, vold og erobringer. Bogen består af fire dele, der beskriver vikingernes – eller rettere skandinavernes, men især danernes – historie fra ca. år 300 til omkring år 1100. Man kunne kalde det „den lange vikingetid“. At begynde i år 300 er ganske usædvanligt i vikingetidsstudier, men det giver faktisk god mening at begynde tidligere end det første, kanoniserede vikingetogt mod Lindisfarne i 793. Den første del omhandler perioden fra år 300 til 750 og er helliget optakten til de egentlige vikingetogter, der begyndte omkring år 800. Varberg kommer vidt omkring i Europa, men er særligt interesseret i Danmark og tegnene på kongemagt og religion i denne periode. Her benytter hun sig meget af arkæologien (som jo er hendes hjemmebane – Varberg er specialist i nordeuropæisk bronzealder), og det er for historikeren en stor fordel, at bogen gennemgår mange af de seneste års fund.

¹ Da jeg ikke er arkæolog, går anmeldelsen primært på brugen af skriftlige kilder. Benny Staal har anmeldt bogen ud fra en kritisk, arkæologisk vinkel: <https://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/vikingetid-og-middelalder-13-13-13-13/viking-ran-ild-og-svaerd> (4.11.2022).

At begynde i år 300 er dog kontroversielt, og man kan diskutere, i hvilket omfang der går en lige udviklingslinje fra Norden i år 300 til de første vikingeangreb ca. 500 år senere. Omvendt er det forfriskende at få revideret den lidt abrupte fortælling om, at vikinger pludselig ud af det blå dukkede op ved klostret på Lindisfarne og begyndte at plyndre. I forskningen er man da også i stigende grad gået væk fra at se plyndringen af Lindisfarne som et skæringspunkt. Herefter går det i resten af bogen slag i slag og ad kendte stier i formidlingen af vikingetogterne. Togter i vest og ikke mindst i øst behandles, samtidig med at der reflekteres over forholdene hjemme i Danmark.

Del to dækker perioden 750-900. Her får vi optakten til de første egentlige vikingetogter såvel som det første århundrede af skandinaviske plyndringer. Tesen er, at den udløsende faktor for togterne var en konfrontation mellem det ekspanderende Frankerige under Karl den Store og danernes rige under kong Godfred.

Årene ca. 900-1000 behandles i tredje del af bogen. Vi er nu i en periode med flere skriftlige kilder og dermed med et større indblik i forholdene i Skandinavien. Ikke mindst de danske kongers stridigheder med kejsere i Tyskland og konger i England behandles samt Jellingedynastiet og den begyndende kristning af Danmark. I tilgift til det stadige fokus på aktiviteter i både vest og øst rummer denne del også beskrivelser af bosættelserne i nord på Island.

I bogens fjerde del behandles perioden 1000-1100. Dette er vikingetogternes svanesang. Danmark bliver kristnet, men formår alligevel under Knud den Store at skabe et kortvarigt, i Varbergs fremstilling dansk, Nordsøimperium. Det kan man diskutere. Knud den Store opholdt sig primært i England, og det synes at være hans egentlige magtbase. Normannernes erobring af England i 1066 sætter endeligt en stopper for de dansk-engelsk dynastiske relationer, men Varberg pointerer, at vikingetogterne for så vidt ikke ophørte. I stedet blev de „kristnet“, for Varberg betragter danskernes deltagelse i det første korstog som en slags videreførelse af vikingetogterne, nu blot i kristne gevandter og i den kristne guds tjeneste. Denne del afvikles med nogle overvejelser over vikingetidens påvirkning på nutidens skandinaviske mentalitet.

Bogen afslutter med en gennemgang af de skriftlige kilder, der er benyttet. Det er efter denne anmelders mening problematisk, at de præsenteres så sent, for først her går det op for læseren, hvor komplicerede de skriftlige kilder til vikingetiden og tidlig, hedensk-skandinaviske middelalder egentlig er. Netop kildekritik og omgang med de skriftlige kilder er et punkt, hvor bogen har alvorlige udfordringer. Der opereres simpelthen lystigt i direkte modstrid med Arups berøm-

te diktum, der måske nok tillod, at historikeren digtede, men kun over kilderne, ikke imod dem og slet ikke ud over dem.

Et af de vigtigste problemer, som man kunne kalde for bogens tendens, er Varbergs antagelse af en grundlæggende civilisationskamp mellem skandinaviske hedninger og kristne europæere frem til vikingetidens slutning. Denne civilisationskamp afspejlede en slags religionskrig mellem kristendommen og en nordisk Odin-kult. Hvordan det rimer med, at skandinaverne i lige så høj grad plyndrede og bekrigede hinanden, og at en god del af vikingernes slaver var hentet i Skandinavien, udtaler Varberg sig ikke om, men antagelsen om en religionskrig udgør den røde tråd i bogen. Således oplyses det, at vikingerne havde „et helt anderledes moralsk kompas end de kristnes. For vikingerne var det et liv med rigdom, held og ærefuld død på slagmarken, som talte – ikke frelsen i det hinsidige“ (s. 15). Her kan man spørge, hvor Varberg ved det fra? De skriftlige kilder om vikingernes ageren er enten skrevet af samtidige kristne frankere, angelsaksere og andre modstandere eller af kristne gejstlige i Norden i 1100- og 1200-tallet. Det er et problem, der har optaget forskningen, og selv i en populær fremstilling må der tages højde for denne kendsgerning.

Og videre: Hvis man betragter frankernes historie, så blev Karolingerriget bestemt ikke skabt ved kristeligt-passivt at vende den anden kind til. Vikinger og frankere synes i almindelighed drevet af de samme motiver: rigdom, kamp og ære, sådan som f.eks. Timothy Reuter har demonstreret.² Generelt giver Varberg i øvrigt ikke meget for kristendommen. Den er i hendes øjne næstekærlig, men også intolerant, men i øvrigt synes hendes kendskab til kristendommen i den tidlige middelalder noget mangelfuld. Hendes syn på vikingernes forhold til kristendommen kan opsummeres med, at „vikingerne var de sidste rebeller, inden den kristne magt lukkede sig om sig selv“ (s. 14). Man aner en tendens, men det er uklart, hvorfor de var rebeller. I øvrigt undlader hun at fortælle, at nogle slaviske folk først blev kristne sent i 1300-tallet. Hvorfor var de ikke rebeller?

Religionskrig?

Lad os begynde med civilisationskampen mellem frankere og skandinavere. Der er mange mystiske udsagn i bogen. På den ene side erkender Varberg, at vikingerne er aggressive menneskeofrende voldtægtsmænd. De røver og tager slaver, som de behandler forfærdeligt. På den anden side er de kristne angiveligt hykleriske og feje aggressorer, der la-

² Timothy Reuter: „Plunder and tribute in the Carolingian Empire“, i Janet Nelson (red.): *Medieval Politics and Modern Mentalities*, Cambridge 2006, s. 231-250.

der som om, de dyrker fred og pacifisme, mens de i virkeligheden bare er ude på at underlægge sig andre folkeslag. I dette spil er vikingerne åbenbart at foretrække. Her skal kun fremdrages et eksempel, men det er til gengæld også opsigtsvækkende. Varberg lader forstå, at det var „Karl den Store selv og hans erobringslyst, som var med til at sætte vikingernes flådeangreb i gang“ (s. 172). Her får Varberg et forklaringsproblem, for hendes fortælling om begyndelsen på de store vikingeangreb i vest centrerer sig om plyndringen af Lindisfarne i England. De må logisk betyde, at skandinaverne straffede den kristne Karl og ikke mindst hans angelsaksisk rådgiver Alcuin ikke ved at angribe frankerne, der stod ved Dannevirke, men ved at rette aggressionerne mod et afsidesliggende kloster i det angelsaksiske Nordengland på den anden side af Nordsøen (s. 160ff.)! Det synes ikke umiddelbart indlysende,³ heller ikke selvom antagelsen kombineres med en formodning om, at den danske konge Godfred herskede over et samlet dansk rige, og at det, der indtraf omkring år 800, således var en slags strid mellem to store samlede stater eller imperier. Selvom forskningen har godtgjort, at Godfred formentlig har været en stærk, omend midlertidig konge (han blev myrdet af sine slægtninge i 810), så synes Varbergs ræsonnement mere at bygge på moderne statstænkning end på en forståelse af, hvordan den tidlige middelalders kongeriger var organiseret.

I den resterende behandling af vikingetogterne fra år 800 og frem til 1066 må man sige, at de kristne burde have været meget sure på Karl den Store, for vikingerne skildres med få undtagelser som overlegne krigere, der sjældent lider nederlag. Der er nu ingen grund til at betragte vikingerne som militære overmennesker. De var hverken bedre – eller ringere – krigere end f.eks. frankerne, og deres våben var decideret dårligere, hvad bl.a. efterspørgslen på frankiske sværd vidner om.

Et konkret eksempel på religionskrigen – og en stikprøve på kildekritikken i bogen – er en kort episode med den såkaldte norske vikingedronning Aud. Angiveligt skulle hun og hendes mand, Torgeist, have plyndret Irland i 844. Her erobrer og plyndrer de klostret Armagh. Varberg skriver:

Torgeist [lod] klosterkirken indvie til Thor og indsatte sig selv som ypperstepræst. Dronning Aud havde også en fremtrædende

³ Retfærdigvis skal det siges, at det angiveligt er den norske arkæolog Bjørn Myhre, der oprindeligt har lanceret den teori. Men den har Niels Lund kategorisk afvist, og den bliver ikke mere rigtig af at blive gentaget i Varbergs bog. Se Niels Lund: „Steffen Heiberg: En ny begyndelse. Europas kulturhistorie i middelalderen“, *Historisk Tidsskrift*, 111:2 (2011), s. 569-72, s. 570.

religiøs position, da hun mestrede sejden. Dermed skriver hun sig ind i historien som en særdeles magtfuld vølve. (s. 245-246)

Problemet med denne passage er, at kilden til Varbergs informationer er en irsk krønike fra 1100- og 1200-tallet ved navn *Cogadh Gaedhel re Gallaibh*. Den er altså nedskrevet 300 år efter begivenheden og i en helt anden kontekst. Det bliver ikke bedre af, at middelalderens irske krøniker er ekstraordinært svære at arbejde med, da mange af dem er kompileret fra flere forskellige kilder og ofte kun findes i meget sene afskrifter. I *Cogadh*, som Varberg ikke direkte citerer, står der i den engelsk oversættelse:

where Ota, the wife of Turgeis, used to give her audience was upon the altar of Cluain Mic Nois.⁴

Mere står der ikke, og Judith Jesch, som Varberg refererer til i noterne, beskriver kilden som „romantic fiction“.⁵ Varberg anerkender ganske vist, at det er en problematisk kilde, men det forhindrer hende ikke i at spekulere over, hvorledes Aud/Ota under påvirkning af euforiserende stoffer rådgav vikinger om deres fremtid eller gudernes råd, og: „Sejden blev ofte udøvet, hvor vølven blev løftet op i en stol for at se ud i verden. Alteret var et fint alternativ til en sådan vølvestol“ (s. 246). Med sådanne eksempler får Varberg via en senere kilde understøttet sin grundfortælling om en religionskrig mellem de kristne og skandinaverne. Videre konkluderer Varberg, at eksemplet med Aud viser, at der foregik „hedensk mission“ i Irland (s. 246). Men hvor ved hun det fra? Alt, hvad vi ved om den nordiske gudeverden og religion, har som nævnt været igennem et kristent og græsk-romersk filter. Vikingerne selv skrev som bekendt ikke ret meget.

Når kristne munke og gejstlige, der var samtidige med vikingetogterne i 800- og 900-tallet, skrev, foregik det selvfølgelig inden for en kristen forståelsesramme. De havde umiddelbart meget lidt reel viden om Norden og var for de flestes vedkommende ikke særlig interesseret i, hvem skandinaverne egentlig var. Formålet med skrivelserne var i stedet at illustrere Guds straf ved vikingerne over de syndige kristne og samtidig at fremhæve Guds magt, når vikingerne blev uforklarligt syge og døde. Disse kilder er altså ikke voldsomt informative, når

⁴ James Henthorn Todd (udg.): *Cogadh Gaedhel re Gallaibh. The war of the Gaedhil with the Gaill, or, The invasions of Ireland by the Danes and other Norsemen: the original Irish text, edited, with translation and introduction*, London 1867, s. 12-13 <https://archive.org/details/cogadhgaedhelregootodd/page/n227/mode/2up> (10.11.2022).

⁵ Judith Jesch: *Women in the Viking Age*, Woodbridge 1991, s. 108.

det kommer til nordisk religion. Til gengæld synes sagalitteratur og højmiddelalderlige skandinaviske krøniker på latin mere anvendelige som kilder til den religiøse verden. De rummer nemlig detaljer om hedensk religion, men de er nedskrevet af kristne gejstlige i Norden i 1200-tallet og senere. At bruge dem som kilde ville svare til at benytte Shakespeare som førstehåndskilde til begivenheder i 1100-tallet. At sagaerne er skrevet på nordiske sprog, er ikke ensbetydende med, at de informationer, de videregiver, stammer fra et uforanderligt nordisk urfjeld af viden om den hedenske fortid. Både fortællinger og religion er dynamiske størrelser, der ændrer sig i forhold til tid, rum og kontekst. Således er f.eks. den protestantisme, der praktiseredes i 1600-tallet, ikke den samme som den, der praktiseres i det 21. århundrede. Og hvad litteratur angår, så ændres den også i forhold til ikke blot modtageren, men også tidsånden. Hollywood producerer stadig cowboyfilm, men det budskab og de idealer, en cowboyfilm havde i 1950'erne, er ikke de samme som i dag.

Det bekymrer dog ikke Varberg, der især synes fokuseret på Odin og hans kult. Snart sagt alle arkæologiske fund af mandsfigurer tolkes som en mulig Odin, og til trods for at hun må erkende, at Tissø nok refererer til guden Tyr's sø, så insisterer Varberg på, at Odin er den største og mest betydningsfulde gud. Men hvor ved hun det fra? Den angelsaksiske abbed Ælfric bemærkede i slutningen af 900-tallet, at „Thor var mest elsket af danerne“,⁶ og i 1000-tallet skrev Adam af Bremen, at Thor var den mægtigste af de nordiske guder.⁷ Tog de bare fejl, og i givet fald hvorfor? Videre fortæller Ælfric, at Thor svarer til Jupiter, Odin til Merkur og Frigg til Venus. Denne ækvivalens siger nok mere om Ælfrics religiøse grundsyn end om et faktisk kendskab til Nordens guder. Men det viser også, hvilken fortolkningsramme de kristne lærde uddannet gennem klassiske latinske tekster havde, når de mødte en fremmed religion.

Eddaerne, der er en af vores „bedste“ kilder til nordisk religion, blev nedskrevet på Island i 1200- og 1300-tallet. På det tidspunkt havde den hedenske religion været uddød i århundreder (Island antog kristendommen i 999 eller 1000), og det er næppe et tilfælde, at Valhal minder mistænkeligt om Olympen, og at guderne havde klare ressortområder, der synes at bygge på en græsk-romersk religiøs opfattelse. Således er f.eks. en af de mest elskede nordiske beretninger, nemlig den om Thors fisketur, formentlig baseret på en kristen allegori.⁸

⁶ Lasse Sonne: *Thor-kult i vikingetiden. Historiske studier i vikingetidens religion*, København 2013, s. 9.

⁷ *Adam af Bremens krønike*, ovs. Allan A. Lund, Højbjerg 2000, s. 220.

⁸ Henrik Janson: „Snorre, Tors fiskafänga och fragan om den religionshisto-

Dette græsk-romerske og kristne filter er en uoverstigelig hindring for enhver, der arbejder med førkristen nordisk religion og kultur, og kilderne skal benyttes med største forsigtighed. Den ubefæstede læser af Varbergs værk må derimod sidde tilbage med en opfattelse af, at den nordiske religion var pseudo-monoteistisk med Odin i spidsen til trods for, at vidnesbyrdene – hvor upålidelige de så end må være – peger i retning af en langt løsere polyteistisk religion.

Kvindelige krigere?

Når Varberg tilsyneladende ikke lader sig påvirke af videnskabens skruller, skyldes det imidlertid ikke ren formidlingslogik. Hvis hun tog forskningen alvorligt, ville det også medføre problemer for andre vigtige aktører i bogen, nemlig skjoldmøer og valkyrier, som hun forbinder med Odin. Flere gange vender hun tilbage til kvindelige krigere som aktive deltagere på vikingetogterne. Beviserne herfor er dels gravfund, dels litteratur som sagaerne og Saxo Grammaticus' *Gesta Danorum*. Men grave, hvor kvinder er begravet med våben, beviser for så vidt ikke, at kvinder var aktive deltagere på vikingetogter. De rejser snarere nye spørgsmål om kvinders muligheder i de nordiske samfund.

Hvad litteraturen angår, så opsummerer Jóhanna Katrín Friðriksdóttir i bogen *Valkyrie* kvinders rolle på følgende vis:

Where, then, are the famous shield-maidens we know from sagas and popular culture? They're in Norse texts that could be characterized as a medieval version of the modern historical fantasy genre.⁹

Det ville være interessant at høre, hvorledes Varberg forholder sig til dette statement. Videre oplyser Friðriksdóttir, at ordet skjoldmø er et nordificeret udtryk for en amazone, kendt fra legenderne om Alexander den Stores erobringer i Asien. Ordet optræder nemlig første gang i en sen 1300-tals islandsk oversættelse af et digt om Alexander.¹⁰ Således savner Friðriksdóttir bevis for, at kvinder deltog som krigere i togterne. Faktisk har hun snarere fundet bevis for det modsatte. I den angelsaksiske krønike nævnes specifikt, hvordan vikingerne bragte kvinder og børn i sikkerhed, inden man drog på togt. Dette er ikke et en-

riska konteksten", i Catharina Raudvere, Anders Andréén & Kristina Jennbert (red.): *Hedendommen i historiens spegel*, Lund 2006, s. 33-55.

⁹ Jóhanna Katrín Friðriksdóttir: *Valkyrie: The Women of the Viking World*, London 2020, s. 64.

¹⁰ Friðriksdóttir: *Valkyrie*, s. 56.

degældigt bevis for eller imod kvindelige krigere,¹¹ men grave og sen litteratur alene er ikke tilstrækkeligt.

I det hele taget savner man som læser en nærmere definition af, hvad der egentlig menes med en kvindelig kriger. Hvis der er tale om (aristokratiske) kvinder, som forsvarede gården og familien i en mands fravær, så er det formentlig sandt, men det var ikke unikt for Skandinavien. Den europæiske middelalder har talrige eksempler på kvindelige aristokrater, der ikke var blege for at forsvare sig eller agere som leder, når det var krævet. Men hvis man antager krigere på togt og på linje med mændene, så mangler beviset stadig. Og hvis de deltog, hvilken rolle spillede de så i voldtægterne og slavetagningen, der var en væsentlig del af et togt?

Vikingekonger?

Viking. Ran, ild og sværd har også en anden rød tråd, nemlig at etablere et klart dynasti af danske konger længere tilbage end Harald Blåtand og Gorm den Gamle. Det synes nærmest at være en besættelse for Varberg at få fremstillet en kontinuerlig dansk stat og kongemagt fra de første kilder, der nævner danere og frem til historisk tid. Udviklingsnarrativet i bogen bliver dermed kongerne, selvom vi ved forsvindende lidt om dem før engang i 900-tallet.

Til dette formål benyttes kilderne temmelig sorgløst. Et godt eksempel herpå er Regnar Lodbrog. I bogen bliver hans meritter udpenslet, og selvom det anerkendes af Varberg, at kildemateriale er noget problematisk, så bygges Lodbrog i løbet af bogen op til at være stamfar til flere af vikingetidens berømte nordiske herskere og helte.

Men Lodbrog er et typisk eksempel på højmiddelalderens vikingeromantik.¹² Han er en mytologisk person, der er konstrueret flere hundrede år efter de begivenheder, han angiveligt skulle have deltaget i. Således nævner de frankiske årbøger, at en hærfører ved navn Reginher i 845 huserede i det nordfranske område. De samtidige kilder end ikke antyder, at han var beslægtet med andre hærførere, heller ikke med dem, der har navnesammenfald med de fra senere sager kendte Lodbrogsønner. Og videre: Lodbrogsønne-navnene er heller ikke nævnt som beslægtede i de samtidige kilder. Selve navnet Lodbrog benyttes første gang af den normanniske krønikeskriver Vilhelm af Jumièges (Lothbroc eller Lothroch) og af Adam af Bremen (Lod-

¹¹ Friðriksdóttir: *Valkyrie*, s. 56-57.

¹² Se f.eks. Niels Lukman: „Sagnhistorien hos Saxo. Det 12. århundredes normannerromantik i Saxos udformning“, i Ivan Boserup (red.): *Saxostudier*, København 1975, s. 117-127.

parch) omkring 1070, altså 200 år senere.¹³ Adam nævner, at Lodbrog var far til Ingvar, mens Vilhelm gør ham til far til Bjørn, men mere oplyser de ikke. Imidlertid har ingen af dem fornavnet Regnar. Personen hedder blot Lodbrog. I løbet af 1100- og 1200-tallet bliver Regnar fra de frankiske rigsannaler forbundet og forenet med Lodbrog i nordiske kilder og sagaer. I en nyligt udgivet artikel betegnes disse sagaer således:

the thirteenth-century *fornaldarsaga* blends credible and legendary episodes, and is a highly literary construction reflecting a widespread cultural discourse regarding Ragnar and his family.¹⁴

Den legendariske Regner Lodbrog er altså en højmiddelalderlig konstruktion. Denne slags problematisk kildeharmonisering, der konstruerer et dynasti på basis af sene og dubiøse kilder, er typisk for behandlingen af en stor del af de navngivne personer i bogen.¹⁵

Saxo redivivus

Man får som læser af *Viking. Ran, ild og sværd* let en slags *déjà vu*-oplevelse. Det skyldes, at Varbergs grundlæggende narrativ i forbløffende grad ligner det, man finder i dansk middelalders største og kendteste krønike, nemlig Saxo Grammaticus' *Gesta Danorum*. Saxos fortælling er grundlæggende imperial. Det handler om danske kongers og krigeres store gerninger fra hedenskabets tid (bog 1-8) og op til hans egen nutid (bog 9-16). Det er danskernes skæbne at herske i nord og øst takket være deres formidable evner som krigere, især på havet. Således går der i Saxos skildring af Europa en slags grænse et sted i Tyskland mellem danernes imperium i øst og nord (inklusive De Britiske Øer), og det romerske imperium og dets efterkommere, det karolingiske og siden Det Hellige (tysk-)romerske Rige i syd og vest. Konstant

¹³ Lukman 1975, s. 126.

¹⁴ Luke John Murphy, Heidi R. Fuller, Peter L.T. Willan & Monte A. Gates: "An Anatomy of the Blood Eagle: The Practicalities of Viking Torture", *Speculum*, 97:1 (2022). s. 3, n. 4.

¹⁵ Generelt benyttes f.eks. normanniske kilder, dvs. krøniker fra 1000- og 1100-tallet, uden nogen bevidsthed om, hvor problematiske de er. Denne normanniske historietradition har været kritisk behandlet, siden Prentout udgav sit banebrydende studie af Dudo i 1916. Henri Prentout: *Étude critique sur Dudon de Saint-Quentin et son histoire des premiers ducs normands*, Paris 1916. Sidenhen har f.eks. Leah Shopkow demonstreret, hvor meget normannisk historieskrivning var tilpasset den politiske situation i nedskrivningsøjeblikket. Leah Shopkow: *History and Community. Norman Historical Writing in the Eleventh and Twelfth Centuries*, Washington DC 1997.

kæmper danerne med disse grådige, kvindagtige (tyske) modstandere fra syd, der truer dansk kultur og levevis. Saxos første otte-ni bøger er ganske fantasifulde, men i takt med, at han nærmer sig historisk tid, hvor kilder findes og kan efterprøves, bliver det fantastiske nedtonet. Da vi når Valdemar 1.s regeringstid (1157-1182), stemmer fortællingen i det store hele godt overens med, hvad vi ved fra andre 1100-tals kilder.¹⁶ Kun en propagandistisk tendens består: Danskerne var og er et overmægtigt folk.

Disse pointer genfinder man i Varbergs fremstilling af „den lange vikingetid“. Danskerne er nærmest uovervindelige, og den imperiale strid er udskiftet med en religionskrig mellem perfide og hykleriske europæiske kristne og mandige nordiske krigere (af begge køn), der dyrker Odin. Danskerne er fast besluttede på at standse den sydlandske indflydelse ved Dannevirke fysisk og mentalt. Som hos Saxo angriber danskerne kun, når de andre provokerer, eller fordi de andre er nogle svæklinge, der ikke magter at forsvare sig selv og deres besiddelser.

Saxo skrev i en tid, hvor historieskrivning til en vis grad var en øvelse i propaganda og desuden nært beslægtet med skønlitteratur.¹⁷ Hans fremstilling er forståelig, for sådan var historieskrivningen omkring år 1200. Men det er den ikke i det 21. århundrede. Mens populær historieformidling naturligvis skal have en mere litterær tilgang til emner og kilder end forskningslitteraturen, så giver det ikke *carte blanche* til at digte løs. Varberg fokuserer således ensidigt på krig, mens handel og fredelig interaktion er nærmest kriminelt underbelyst. Det ses tydeligt i behandlingen af den skandinaviske ekspansion i England, hvor de skandinaviske bosættelser kun berøres flygtigt, selvom kilderne indikerer, at skandinaverne hverken havde et fundamentalt fjendtligt forhold til angelsaksere eller til kristendom. I stedet lægger Varberg fokus på spekulative dramaer og navnesammenfald, der måske nok kan tænkes, men som er umulige at bevise. Det er ikke acceptabelt i et værk, der fremstår som faglig formidling. Ingen forhindrer jo én i at skrive ren vikingefiktion, hvis man har lyst til det.

Når dette værk synes stærkt farvet af netop fiktion, ønsketænkning og identitetspolitik, er det på en måde forståeligt. Museerne er under hårdt pres i disse år. Faldende bevillinger og krav om at fungere som

¹⁶ Se Michael H. Gelting: „Saxo Grammaticus in the Archives“, i Leidulf Melve & Sigbjørn Sønnesyn (red.): *The Creation of Medieval Northern Europe. Christianisation, Social Transformations, and Historiography. Essays in Honour of Sverre Bagge*, Oslo 2012, s. 322-345.

¹⁷ Se Karsten Friis-Jensen: „Saxo Grammaticus' Portrait of Archbishop Absalon“, i Karsten Friis-Jensen & Inge Skovgaard-Petersen (red.): *Archbishop Absalon of Lund and his World*, Roskilde 2000, s. 159-79.

en virksomhed på et liberaliseret kulturmarked presser både ledelse og medarbejdere. Så jeg har egentlig forståelse for, at man forsøger at kapitalisere på nutidens fascination af vikinger og *fantasy*, f.eks. foreviget i flotte, actionmættede dramaer som tv-serierne *Game of Thrones* og *Vikings*. Bogen er på sin vis et udtryk for museernes desperate kamp for at tilfredsstille politikeres behov for relevans og aktualitet på oplevelsesøkonomiens vilkår og en tidsånd, der befinder sig i et opgør med en globalisering, som er gået fra at være lys til at være mørk og truende. Der skal sælges billetter, og kulørte historier kombineret med et narrativ om lokalt sammenhold mod en truende ydre verden er midlet. Men *Viking. Ran, ild og sværd* går simpelthen for langt i forhold til, hvad der er historiefagligt forsvarligt.

Samlet må man sige, at der er tale om et digert og flot værk på næsten 600 sider, skønt skæmmet af for mange trykfejl. Der er mange fine fremstillinger af nye arkæologiske fund. Dette er bestemt en hjælp at få opsummeret for den, der ikke er ajour med den nyeste arkæologiske viden. Det er en bedrift at spænde fra Grønland og Amerika i nord, til Spanien i vest og helt til Aserbajdsjan i øst. Sproget flyder godt, og bogen er generelt forførende velskrevet. Det er måske også grunden til, at *Weekendavisens* læsere valgte bogen som vinder af den avis' litteraturpris i 2020. Men netop det forførende sprog og den umiddelbart overbevisende fremstilling dækker også over alvorlige problemer og kildekritisk stærkt angribelige tolkninger. Derfor må bogen betragtes som et tilbageslag for formidlingen af vikingetidsforskning. Vi står i realiteten med en moderniseret udgave af de gamle nationalromantiske myter om fordums mægtige og glørværdige rige, hvor uovervindelige danske krigere ledet af deres konger drog sejrende frem, indtil den snedige, men feje kristendom til sidst fik bugt med den stolte, mandige (og nu også kvindelige) nordiske religion.

Men det kan godt lade sig gøre at formidle populært og fængende uden at gå på kompromis med forskningen. Et år før Varbergs bog udkom, udgav Anders Lundt Hansen en populærhistorisk fremstilling af vikingerne, nemlig *Sølv, blod og kongemagt. Bag om vikingemyten*.¹⁸ Den kan jeg kun anbefale. Den er velskrevet, underholdende og ikke mindst kildekritisk.

Thomas Heebøll-Holm

¹⁸ Anders Lundt Hansen: *Sølv, blod og kongemagt. Bag om vikingemyten*, Gyldendal: København 2018.